

Banken beperken zakelijke kredietverlening

Banken hebben de kredietvoorwaarden voor bedrijfsleningen door de toegenomen economische risico's en kapitaal- en financieringskosten aangescherpt. Uit een econometrische analyse van gegevens over het leengedrag van banken blijkt dat de aangescherpte kredietvoorwaarden de zakelijke kredietgroei in Nederland met één tot drie procentpunt drukken, bovenop de afgenomen kredietvraag. Dit raakt vooral het midden- en kleinbedrijf, dat voor zijn financiering relatief sterk op banken is aangewezen. Door de aanhoudende crisis ligt een periode met versoepelingen van de kredietvoorwaarden momenteel niet in het verschiet.

KOEN VAN DER VEER
Econoom bij De Nederlandsche Bank en promovendus aan de Radboud Universiteit Nijmegen

De groei van het zakelijke kredietvolume is door de financiële crisis sterk afgezwakt, en ligt sinds eind 2009 tussen twee en vier procent per jaar, ruim onder het langjarige gemiddelde van zeven procent (figuur 1). Een lage kredietgroei is kenmerkend in tijden van laagconjunctuur, en hangt doorgaans vooral samen met een lagere vraag naar krediet. Het verleden heeft echter uitgewezen dat in geval van een financiële crisis de periode met matige kredietgroei lang kan aanhouden, mede doordat banken een proces van balanssanering doorgaan (Reinhart en Rogoff, 2010). Balanssanering door banken kan gepaard gaan met beperkingen in het aanbod van bedrijfsleningen en, ondanks een afgenomen kredietvraag, zorgen voor knelpunten in de financiering van het bedrijfsleven. Dit heeft een negatieve weerslag op de investeringen en de technologische vooruitgang, en daarmee op de groei van de structurele arbeidsproductiviteit. De potentiële groei van de economie komt zo onder druk te staan.

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

Tot dusverre was bekend dat de lagere kredietvraag als gevolg van verminderde economische activiteit een belangrijke oorzaak is achter de daling van de zakelijke kredietgroei in Nederland (Pattipeilohy *et al.*, 2010). Onduidelijk was in hoeverre banken ook hun aanbod van zakelijke kredieten hebben beperkt door aanscherping van kredietvoorwaarden. Dit komt doordat een kwantitatieve analyse van veranderingen in het zakelijke kredietaanbod van banken in Nederland tot op heden niet beschikbaar was. Aan de hand van de Bank Lending Survey kan nu echter wel een inschatting van het aanbodeffect worden gemaakt.

OORZAKEN AANSCHERPING KREDIETVOORWAARDEN

De Bank Lending Survey (BLS; kader 1) is een belangrijk instrument om veranderingen in de bancaire kredietvoorwaarden en de kredietvraag te monitoren. Zo valt uit de BLS op te maken dat de kredietvoorwaarden voor bedrijfsleningen sinds medio 2007 geregeld zijn aangescherpt en de kredietvraag is afgenomen (figuur 2).

Banken hebben de kredietvoorwaarden om verschillende redenen aangescherpt, die allemaal in meer of mindere mate het gevolg zijn van de financiële crisis en het ongunstige economische klimaat. Zo blijkt uit de antwoorden die banken in de BLS geven dat de risicoperceptie sinds het begin van de financiële crisis is toegenomen. Hierbij spelen verschillende factoren een rol, zoals negatieve verwachtingen ten aanzien van de algemene economische activiteit, slechtere vooruitzichten voor bedrijfstakken en individuele ondernemingen, en toegenomen risico's van het onderpand voor leningen. Daarnaast zijn de kredietvoorwaarden volgens de banken ook aangescherpt doordat ze extra letten op hun balanspositie. De kosten voor het aantrekken van kapitaal en langetermijnfinanciering zijn toegenomen, omdat de crisis het lastiger maakt om middelen aan te trekken op de financiële markten. Daarbij moeten banken de komende jaren tot 2019 toewerken naar de zwaardere kapitaal- en liquiditeitseisen van Basel III, die het bancaire weerstandsvermogen versterken.

De aanscherpingen van de kredietvoorwaarden lijken echter niet alle bedrijven in gelijke mate te treffen. De positie van het midden- en kleinbedrijf (mkb), waar het kredietrisico voor banken relatief groot is, is ongunstiger dan die van grote ondernemingen. Zo zijn de kredietvoorwaarden voor het mkb sinds de aanvang van de crisis uitsluitend aangescherpt, terwijl voor grote bedrijven de kredietvoorwaarden in het vierde kwartaal van 2010 en de eerste helft van 2011 nog enigszins zijn versoepeld (www.statistics.dnb.nl). Ook raakt een beperking van het kredietaanbod het mkb doorgaans harder, omdat het mkb voor zijn financiering, meer dan grote ondernemingen, op banken is aangewezen. Aan deze afhankelijkheid van bancaire financiering kan op korte termijn niet veel worden veranderd.

Zolang de crisis aanhoudt en de winstgevendheid van banken wordt belemmerd door de lage economische groei, zullen neerwaartse risico's de overhand blijven houden in het kredietbeleid van banken. Een periode met versoepelingen van de kredietvoorwaarden door een meerderheid van de banken ligt in een dergelijk onzeker en guur economisch klimaat niet direct in het verschiet.

EEN BANKSPECIFIEK MODEL

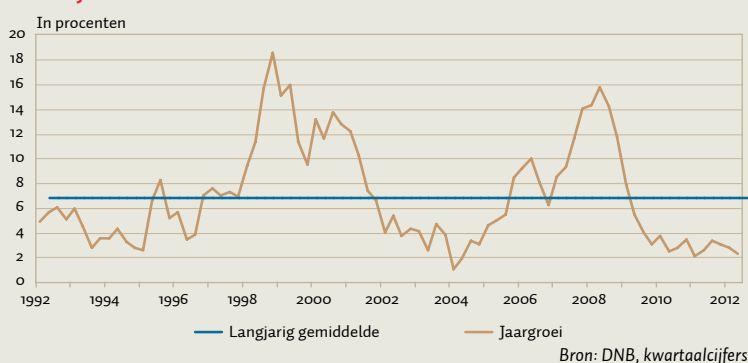
Om de aanpassingen van de kredietvoorwaarden voor bedrijfsleningen te vertalen naar de invloed op de zakelijke kredietverlening van een bank, is een econometrisch model geschat. Het model schat de kwartaalgroei van het zakelijke kredietvolume van een bank op basis van de antwoorden die de bank geeft in de Bank Lending Survey over wijzigingen in de kredietvoorwaarden en kredietvraag. Daarnaast zijn in het model vaste bank- en tijdeffecten opgenomen. Het model is ontleend aan soortgelijke studies voor Italië (Del Giovane *et al.*, 2011) en Duitsland (Blaes, 2011), maar op een belangrijk punt uitgebreid. Zo zijn twee variabelen toegevoegd die het niveau van de kredietvoorwaarden en de kredietvraag meten. Wanneer een bank aangeeft de kredietvoorwaarden in

de afgelopen drie maanden te hebben aangescherpt, leidt dit tot een hoger (strenger) niveau van de kredietvoorwaarden totdat deze weer worden versoepeld. Hetzelfde gaat op voor veranderingen in de kredietvraag. Met deze niveauvariabelen kan de permanente invloed van wijzigingen in de kredietvoorwaarden en de kredietvraag op de kredietgroei worden geanalyseerd.

RESULTATEN

Uit de eerste kolom van tabel 1 blijkt dat aanscherpingen van de kredietvoorwaarden de zakelijke kredietgroei van een bank blijvend beperken. Een aanscherping leidt gemiddeld tot een permanent negatief effect van ongeveer 0,5 procentpunt lagere zakelijk kredietgroei van een bank. Ook hebben enigszins en aanzienlijke aanscherpingen mogelijk een eenmalig negatief effect van respectievelijk 1,6 en 4,1 procentpunt. De geschatte eenmalige effecten zijn echter met meer onzekerheid omgeven en blijken ook gevoelig voor veranderingen in de steekproef. De modelschattingen voor het permanente niveau-effect van de kredietvoorwaarden zijn robuust. Zo is

Jaargroei zakelijke kredietvolume niet-financiële bedrijven FIGUUR 1

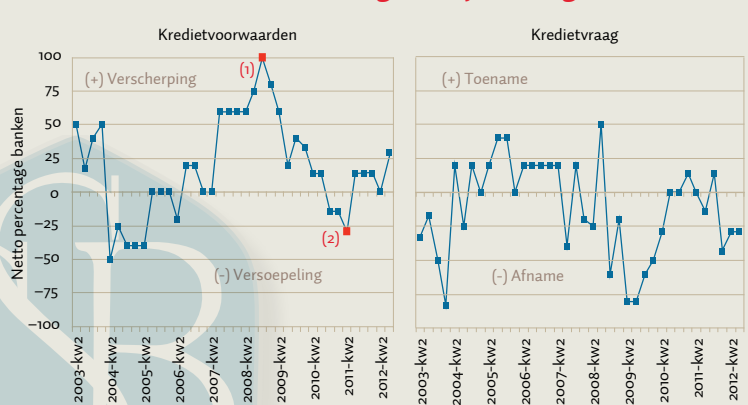

De Bank Lending Survey

KADER 1

In de analyse is gebruikgemaakt van vertrouwelijke bankspecifieke gegevens uit de Bank Lending Survey (BLS) van de Europese Centrale Bank. Een panel van zeven banken met een aandeel van ongeveer 65 procent in het totale zakelijke kredietvolume in Nederland neemt momenteel ieder kwartaal deel aan de BLS-enquête met vragen over wijzigingen in de kredietvoorwaarden en de kredietvraag. De enquête is gericht aan senior managers kredietbeheer en risicomanagement. In de BLS-enquête kan een bank aangeven of de kredietvoorwaarden voor bedrijfsleningen in de afgelopen drie maanden enigszins of aanzienlijk zijn aangescherpt, versoepeld, of niet zijn gewijzigd. Ook wordt gevraagd of een bank een enigszins of aanzienlijke toe- of afname van de kredietvraag heeft ervaren. De antwoorden van de individuele banken zijn vertrouwelijk, maar kunnen worden omgezet in een zogeheten nettoprocentage banken dat de kredietvoorwaarden heeft aangepast dan wel de kredietvraag heeft zien wijzigen. Deze nettoprocentages worden ieder kwartaal gepubliceerd op de website van De Nederlandse Bank en geven doorgaans een goede indruk van wijzigingen in de kredietvoorwaarden en de kredietvraag (www.statistics.dnb.nl).

Bank Lending Survey: wijzigingen in kredietvoorwaarden en kredietvraag bedrijfsleningen¹ FIGUUR 2

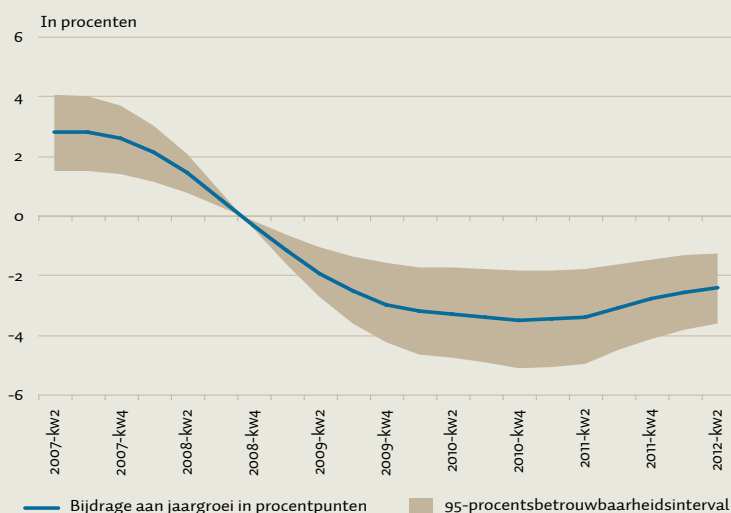

¹ Het nettoprocentage banken is ongewogen voor de mate van aanscherping of versoepeling. Zowel 'aanzienlijk' als 'enigszins' krijgen een waarde '1' mee. Voorbeeld (1) uit 2008-kw4: 'aanzienlijk verscherpt' 1 bank, 'enigszins verscherpt' 4 banken -> nettoprocentage banken = $[(1+1+1+1)/5] \times 100 = 100$ procent. Voorbeeld (2) uit 2011-kw2: 'enigszins versoepeld' 2 banken, 'niet gewijzigd' 5 banken -> nettoprocentage banken = $[(1-1+0+0+0+0)/7] \times 100 = 20$ procent.

Bron: DNB

Geschatte bijdrage kredietvoorwaarden aan zakelijke kredietgroei in procentpunten

FIGUUR 3

de robuustheid van de modelschattingen onder meer getoetst door het model te schatten op basis van verschillende delen van de steekproef. Hieruit blijkt dat de resultaten voor het niveau van de kredietvoorwaarden niet zijn gedreven door een specifieke bank, banken met een beperkt aandeel in de zakelijke kredietverlening, of de twee buitenlandse banken in de steekproef.

In figuur 3 is de uitkomst voor het niveaueffect van de kredietvoorwaarden van het bankspecifieke model omgekeerd naar de totale zakelijke kredietgroei in Nederland. Hiertoe is op basis van de schattingsresultaten voor iedere bank berekend wat de ontwikkeling van het kredietvolume zou zijn geweest zonder de aanpassingen in de kredietvoorwaarden. Deze uitkomsten zijn vervolgens geaggregeerd om tot de totale zakelijke kredietverlening te komen, waarbij is verondersteld dat de banken die niet deelnemen aan de BLS-enquête hun voorwaarden in deze periode niet hebben aangescherpt of versoepeld. Om recht te doen aan de onzekerheid van de puntschattingen, die bijvoorbeeld voortvloeit uit het gegeven dat de veranderingen in de kredietvoorwaarden zijn gemeten op basis van een kwalitatieve enquête, is in figuur 3 ook het 95-procentsbetrouwbaarheidsinterval weergegeven. Uit de figuur valt af te leiden dat de huidige jaargroei van het zakelijke kredietvolume, dat schommelt tussen de twee en vier procent, als gevolg van de strengere kredietvoorwaarden met één tot drie procentpunt wordt gedrukt. Dit komt door het niveau van de kredietvoorwaarden, dat is toegenomen door de opeenvolgende aanscherpingen sinds het begin van de financiële crisis medio 2007. De aanscherpingen van de kredietvoorwaarden tijdens de kredietcrisis eind 2008 en begin 2009 (figuur 2) hebben mogelijk ook een drukkend effect op de zakelijke kredietgroei gehad, maar de omvang hiervan is zeer onzeker.

Ten slotte valt op dat de variabele voor het niveau van de kredietvraag in dit model geen significante invloed op de kredietgroei van een bank heeft (tabel 1, kolom 1). Dit komt doordat in de vaste tijdeffecten, die alle macro-economische invloeden op de zakelijke kredietgroei absorberen, ook een deel van de invloed van veranderingen in de kredietvraag zit besloten. Ter illustratie van dit punt zijn in tabel 1, kolom 2, de vaste tijdeffecten uit het model weggelaten. In dit model heeft een wijziging in het niveau van de kredietvraag wel een zichtbare invloed op de kredietgroei. Niettemin verliest dit tweede model een aanzienlijk deel van zijn verklaringskracht, zoals blijkt uit de lagere R-kwadraat. Bovendien zijn de geschatte effecten van de bankspecifieke aanpassingen van de kredietvoorwaarden in dit tweede model mogelijk vertekend, omdat niet alle macro-economische invloeden op de kredietgroei worden geabsorbeerd.

Geschatte bankspecifieke modellen zakelijke kredietgroei

TABEL 1

Afhankelijke variabele: kwartaalgroei zakelijke kredietvolume van een bank
 Sample periode: 2003-kw2 – 2012-kw2

	Model met vaste tijdeffecten	Model zonder vaste tijdeffecten
Niveau kredietvoorwaarden	-0,47***	-0,25**
Niveau kredietvraag	0,14	0,27**
Aanpassing kredietvoorwaarden		
Aanzienlijk aangescherpt	-4,07**	-3,11***
Enigszins aangescherpt	-1,57*	-0,35
Enigszins versoepeld	0,29	-0,66
Aanzienlijk versoepeld	Geen waarnemingen	Geen waarnemingen
Aanpassing kredietvraag		
Aanzienlijk afgenomen	-0,27	-0,46
Enigszins afgenomen	-1,92	-1,68**
Enigszins toegenomen	1,28	0,64
Aanzienlijk toegenomen	0,41	0,95
Vaste bankeffecten (bankdummies)	Ja	Ja
Vaste tijdeffecten (kwartaaldummies)	Ja	Nee
Vaste seizoeneffecten (kw1, ..., kw4)	-	Ja
Aantal waarnemingen	171	171
Aantal banken	8	8
R-kwadraat	0,46	0,30

*/**/** Significant op respectievelijk tien-, vijf-, en eenprocentniveau, op basis van clusterrobuuste standaardfouten

LITERATUUR

- Blaes, B. (2011) Bank-related loan supply factors during the crisis: an analysis based on the German bank lending survey. *Deutsche Bank Discussion Paper Series 7: Economic Studies*, 31.
- Del Giovane, P., G. Eramo en A. Nobili (2011) Disentangling demand and supply in credit developments: a survey-based analysis for Italy. *Journal of Banking & Finance*, 35(10), 2719–2732.
- Pattipeilohy, C., J. Kieft en G. Hebbink (2010) De zakelijke kredietgroei nader verklaard. *ESB*, 95(4584), 269–270.
- Reinhart, C.M. en K.S. Rogoff (2010) *This time is different: eight centuries of financial folly*. Princeton: Princeton University Press.

CONCLUSIE

De aangescherpte bancaire kredietvoorwaarden hebben, bovenop de afgenomen kredietvraag, een matigende invloed op de zakelijke kredietgroei in Nederland. Met de precaire situatie op de financieringsmarkten en het ongunstige economische klimaat ligt een periode met versoepelingen van de kredietvoorwaarden momenteel niet direct in het verschiet. Banken zullen de zakelijke kredietverlening naar verwachting nog wel enige tijd beperken.